

ДО 20-Ї РІЧНИЦІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Сучасний стан конституціоналізму: проблеми співвідношення демократії та державного суверенітету

М. Савчин

кандидат юридичних наук, доцент

У статті розглядається співвідношення між конституціоналізмом і демократією як найбільш фундаментальними основами сучасного конституційного устрою, що виражається в консенсусному механізмі прийняття владних рішень і ефективності судового конституційного контролю.

Ключові слова: *верховенство права, демократія, державний суверенітет, конституціоналізм, народний суверенітет.*

Демократичний устрій сучасного суспільства не є універсальним. У рамках міжцивілізаційного дискурсу питання демократичних цінностей дискутується, зокрема, прихильниками глобалізації та традиціоналістами. Навіть у ліберальних правових доктринах демократія та конституціоналізм виглядають інколи як певні антиподи.

Аксіомою демократичних ідей є прийняття владних рішень на основі мажоритарного принципу при врахуванні інтересів меншості. Конституціоналізм, у свою чергу, акцентує увагу насамперед на забезпеченні індивідуальних інтересів. Цей дискурс на практиці втілюється у судовому захисті прав та інтересів індивіда у випадку, коли суспільство стикається з проблемою «тиранії» більшості. Таким чином, конституціоналізм апелює, швидше, до фахового вирішення питань публічного значення, ніж до їхнього вирішення більшістю, яка може піддаватися тимчасовим та кон'юнктурним егоїстичним інтересам.

Демократія та вирішення питань публічного значення зумовлює зосередження уваги насамперед на інструментах представницької демократії. Оскільки публічна влада у політичному суспільстві наділена верховенством та незалежністю, тобто суверенітетом, постає питання про якість владних рішень та їх відповідність принципу верховенства права. У демократичному суспільстві основою публічної влади є консенсусний механізм, за якого у суспільстві існує згода щодо базових суспільних цінностей та узгодження інтересів між різними соціальними групами. Консенсусний механізм сучасної демократії ускладнює процес прийняття владних рішень, який перетворюється на специфічну модель «мережевої демократії» та концепту «мережевого суверенітету»¹, що яскраво видно на механізмі прийняття рішень владними інституціями Європейського Союзу чи механізмі «кооперативного федералізму» в Німеччині.

¹ Савчин М. В. Багаторівневий конституціоналізм і легітимність мережевої публічної влади // Країни Центрально-Східної Європи в умовах регіоналізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти: Монографія / [Є. В. Бевзюк, В. А. Вергун, О. О. Грін, В. Й. Ерфан та ін.]: за ред. Є. В. Бевзюка, О. О. Гріна. — Ужгород: Вид. ЗақДУ, 2010. — С. 239–284.

Таким чином, існує потреба у подальшому дискурсі щодо природи демократії у сучасному світі. У випадку із традиційними суспільствами важко вести мову про демократичний дискурс, оскільки ці суспільні системи є переважно закритими, із власною системою патріархальних цінностей. Демократія загалом є агресивним середовищем, оскільки передбачає конкуренцію між групами інтересів, і традиційні суспільства не завжди готові до такого стану речей. Доктринальний дискурс щодо природи демократії визначається також і тим, що сама система цінностей, на якій базується демократичний устрій, передбачає модель раціональної організації держави, яка оперативні і адекватно реагує на проблеми, що постають перед суспільством.

У цьому контексті необхідно розглянути співвідношення демократії, конституціоналізму та державного суверенітету як ключових категорій у функціонуванні вільного демократичного ладу. Тут важливим видається розкрити основні фактори та структурні елементи демократичного ладу в Україні на тлі зарубіжного досвіду. Відповідно запозичення тих чи інших компонентів демократичного ладу необхідно узгоджувати на засадах збереження та примноження вітчизняних демократичних традицій.

1. Конституціоналізм та влада як раціоналізований процес прийняття рішень. Конституціоналізм розглядається як суспільно-політична система, що обмежує владне свавілля та визначає гарантії прав людини і основоположних свобод. У вузькому сенсі конституціоналізм втілюється у діяльності органів конституційної юстиції з перевірки правових актів органів публічної влади на предмет їх конституційності. Конституціоналізм як конституційна ідеологія та практика одночасно передує процесу прийняття або ревізії конституції. Він також може бути наслідком чинності кодифікованої (писаної) конституції, яка служить критерієм правомірності правових актів органів публічної влади.

Наріжним каменем конституціоналізму є механізм легітимації публічної влади. У цьому контексті простежується тісний зв'язок принаймні між трьома компонентами конституціоналізму: а) інститутом безпосередньої демократії як засобом контролю над публічною владою (вибори, референдум і парламентаризм); б) підзвітною професійною публічною службою, яка надає якісні публічні послуги; в) судовим конституційним контролем. Виборний механізм публічної влади дає змогу забезпечити формування політичної волі народу, а в умовах перехідних демократій — формувати відповідну політичну культуру спільноти, представники якої перетворюються на справжніх відповідальних громадян. Це дає змогу формувати систему відповідальних дій з боку інститутів громадянського суспільства, яке є відкритим для формування відповідальних владних рішень.

2. Теоретичні засади демократії та конституціоналізм. Концепція конституціоналізму, на перший погляд, конкурує із концепцією демократії, оскільки відображає ідею обмеження влади за допомогою правових засобів, у першу чергу писаної конституції, що має найвищу юридичну силу, та через механізм судового контролю за актами органів влади і насамперед парламенту. Аналізуючи зміст демократії крізь призму її критики з боку «анархіста» та «пліквальника», американський політолог Р. Даль також підмічає цю суперечність між консти-

туціоналізмом та демократією. Зокрема, судовий конституційний контроль він розглядає як елемент державного піклування¹.

Таке побоювання Р. Даля, як і іншого американського юриста Дж. Г. Елая, зумовлено тим, що народу досить складно контролювати дії судової влади. Їхні погляди також поділяє угорський конституціоналіст А. Шайо, який вбачає у конституціоналізмі певну елітарну модель побудови вільного демократичного суспільства, в якій значну роль відіграють компетентні фахівці. Наведені думки пов'язані із кризою сучасної демократії, коли на практиці народ розглядають як певний, умовно кажучи, бездумний натовп (Х. Ортега-і-Гассет) із притаманними йому егоїстичними пристрастями (Г. Маркузе), чиєю думкою можна маніпулювати за допомогою сучасних засобів комунікації та впливу на свідомість.

Разом з тим, концепт демократії завжди спирався на ідею про компетентного громадянина, здатного та зацікавленого брати участь в управлінні публічними справами. Звідси постає проблема підвищення ефективності виховання людей як свідомих і відповідальних за свої вчинки громадян, які повинні володіти достатнім арсеналом юридичних засобів, щоб відстоювати свої права та інтереси.

Конституція закладає основи національного правопорядку. Таким чином, установча влада наділяє вищі конституційні органи правом визначати загальні моделі втручання у соціальні відносини, що склалися у конкретному суспільстві, країні. У вільному демократичному суспільстві, побудованому на функціонуванні інститутів представницької демократії, формується загальна політична воля на основі поваги до різноманітних інтересів, що виникають у суспільстві.

Згідно з принципом демократії у суспільстві забезпечується баланс інтересів більшості й меншості, в механізмі якого інтереси останніх на рівні конституції або органічних законів конкретизуються у правах опозиції. Баланс інтересів більшості й меншості впливає з принципу рівності. Люди однаково здатні до самовизначення або до раціональних дій чи планування власного життя². Відповідно встановлюються демократичні процедури формування органів публічної влади та громадського контролю.

Демократія не є всеосяжною системою необмеженого правління «тиранії більшості». На думку М. Сейварда, демократична система повинна адекватно реагувати на суспільні запити й потреби. Тому він відстоює концепцію самообмежувальної демократії, яка складається з низки елементів: «якщо а) правління, яке реагує (*responsive rule*), має діяти в політичних спільнотах настільки, наскільки це можливо і б) правління, яке реагує, може перетворитися просто на систему правління більшості, тоді в) чинники, логічно потрібні для стійкості правління, яке реагує, мають бути поза процедурами прийняття рішень більшістю»³.

Демократія є відкритою структурованою системою суспільно-політичних інституцій, що мають забезпечувати динамічний і гнучкий поділ влади та контроль

¹ Далья Р. Демократия и ее критики. — М.: РОССПЭН, 2003. — С. 55–122, 296.

² Визначення і вимірювання демократії / За ред. Д. Бітема. Пер. з англ. Г. Хомочко. — Львів: Літопис, 2005. — С. 17–18.

³ Там само. — С. 28.

громадянського суспільства над здійсненням державної влади, спрямований на забезпечення упорядкованості суспільства, його цілісності. До інститутів сучасної демократії Р. Даль відносить: виборні органи влади, вільні й справедливі вибори, загальне виборче право, право претендувати на обрання, свободу вираження власної думки, право на альтернативну інформацію, організаційну самодіяльність¹.

Згідно з Конституцією України право визначати та змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами². Основний Закон забороняє будь-якому окремо взятому учасникові політичного процесу узурпувати державну владу (частини друга, третя статті 5). Ці положення розвиваються додатково у статтях 6 та 19 Конституції України. Органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи здійснюють свої повноваження тільки на основі Конституції і відповідно до законів України, а також зобов'язані діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України, оскільки принцип поділу влади забезпечує «тісну їх взаємодію, кінцевим результатом якої є досягнення конституційних цілей і завдань»³.

Необхідно зазначити, що сьогодні у механізмі демократії, зокрема у демократичних процедурах, важливу роль відіграють політичні партії. У цьому контексті конституційне закріплення права громадян на об'єднання у політичні партії (статті 36, 37 Основного Закону) забезпечує лише гарантії реалізації та захисту деяких основних прав індивіда, однак не визначає місця й ролі політичних партій у механізмі демократії, політичному і державному житті.

Згідно зі статтею 17 Конституції України захист суверенітету та територіальної цілісності України, її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави і справою всього Українського народу, тобто народ має право на захист, гарантування своєї влади незалежно від виду та джерел загрози владі.

Відповідно до Конституції України народ здійснює владу у формі виборів, референдуму, народної ініціативи або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, шляхом делегування їм належних повноважень. Основний Закон передбачає також можливість здійснення влади народом як в цілому, на загальнонаціональному рівні, так і на рівні місцевого самоврядування.

У юридичному сенсі влада народу виявляється насамперед у тому, що установча влада українського народу є первинною щодо всіх органів державної влади, похідних від народного суверенітету⁴. У системі конституційного ладу демократія визначає механізм взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави. У цьому контексті різні трактування демократії визначають проблематичність засад демократичного ладу. Процес управління, тобто прийняття

¹ Даль Р. Демократия и ее критики. — М.: РОССПЭН, 2003. — С. 341.

² Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005.

³ Рішення Конституційного Суду України від 27 червня 2000 року № 7-рп/2000.

⁴ Тодька Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина: Учеб. пособ. — Х., 1998. — С. 99–100.

рішень за волею більшості, у країнах Західної Європи набув розвитку у відповідній доктрині правління більшості¹.

Французькі вчені в обґрунтування цієї концепції зазначають, що коли виникає необхідність прийняти рішення, то лише число голосів може служити належним критерієм при здійсненні вибору. У системі демократії будь-яка думка має цінність, і перевага певних поглядів на конкретний момент є визначальним критерієм прийняття рішення. По суті, думка більшості не має визначальної цінності, тому меншість повинна безумовно підпорядкуватися закону, хоча й надалі може відстоювати свою думку й після голосування, адже сам факт її поразки не знижує цінність думки².

Як вважає німецький вчений К. Гессе, принцип демократії втілюється у засадах вільного демократичного порядку³. У контексті вітчизняної конституційної дійсності наповнення реальним змістом демократичного порядку залежить від дієвості таких факторів: почуття індивіда, спроможного робити усвідомлений і раціональний вибір; структуризація політичної системи згідно з конституційними засадами; гарантії вільних і чесних виборів; судовий захист виборчих прав; збалансованість конституційної та адміністративної юрисдикції; запровадження конституційної скарги та суду присяжних.

3. Демократія та публічна влада. На думку Ф. Бенетона, ліберальна демократія будується на основі свободи кожного, тому вона передбачає рівний доступ кожного до процесу управління, чому найкраще відповідає мажоритарний принцип. Обмеженість політичного правління зумовлена необхідністю попередження політичних конфліктів всередині політичних інститутів, оскільки мають бути гарантовані права опозиції, що є умовою нормального функціонування демократії⁴.

В умовах процесу здійснення влади існують династичний, корпоративний і демократичний різновиди політичного наступництва. Відповідно політична система постійно адаптується до нових соціальних цілей та створює нові інститути, що забезпечують канали зворотних зв'язків між урядом та населенням. У складно стратифікованому (політичному) суспільстві існують різні форми вирішення суперечностей: реформування, модернізація, трансформація, модифікація. У точці біфуркації динаміки політичної системи такі механізми стають недостатніми, що може бути причиною політичного конфлікту у формі революції, політичної кризи, реформи⁵. Тому важливим видається конституювання політичної системи та політичних інститутів у вигляді формального закону, найвищим ступенем нормативності якого є саме конституція.

Таким чином, справедливим є підхід німецького конституціоналіста К. Гессе, за яким у сучасних умовах принцип мажоритарності у структурі демократичного устрою зумовлений підпорядкуванням політичного процесу праву (режиму кон-

¹ Конституционное право: Учебник / Отв. ред. В. В. Лазарев. — М.: Юристъ, 1999. — С. 228.

² Демишель А., Демишель Ф., Пикемаль М. Институты и власть во Франции. — М., 1977. — С. 11.

³ Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. — М.: Прогресс, 1981. — С. 72.

⁴ Бенетон Ф. Основы політики. — К., 2003. — С. 312–324.

⁵ Політико-правові інститути сучасності: Структура, функції, ефективність / За заг. ред. М. І. Панова, Л. М. Герасіної. — К.: Ін Юре, 2005. — С. 262–277.

ституційності), тобто цілям «раціоналізації політичного процесу», який здійснюється за чіткими, твердими і передбачуваними правилами (засадами правової визначеності).

Учасники політичного процесу зв'язані конституційним порядком у тому сенсі, що останній повинен відбуватися гласно, відкрито і відповідати критеріям наочності, що створює засади державної легітиматії. Легітиматія влади більшості здійснюється таким чином, щоб забезпечити рівні можливості і захист меншості (опозиції), свободу і гласність політичного процесу. Нині політичний процес змушується певними політичними рамками, що зумовлені необхідністю виконання державою деяких соціальних зобов'язань, встановлених конституцією і поточним законодавством¹.

Принцип мажоритарності (більшості) як основа прийняття зобов'язуючих колективних рішень потрібно доповнювати критерієм компетентності. Згідно з формулою компетентності прийняття більшістю правильного рішення прямо залежить від рівня її компетентності. І тут спостерігається пряма кореляція: якщо рівень компетентності більшості умовно становить нижче середнього 0,5, то чим більше проголосувало за це рішення, тим більше воно буде наближатися до нуля за рівнем своєї компетентності, і навпаки². Рівень компетентності владних рішень сьогодні впливає на ступінь легітимності влади.

Таким чином, сучасна криза демократії з погляду конституціоналізму виявляється у ступені контролю громадянами публічних властей та прийняття владних рішень, зокрема, їх участі у здійсненні конституційного судочинства.

Як свідчить досвід функціонування Конституційного Суду України, який вирішує спори переважно про компетенцію між органами влади та здійснює нормативний контроль за правовими актами органів публічної влади, таке положення конституційної юстиції у системі демократії дистанціює її від народу. Тому вирішення питання про прямий доступ громадян до конституційного судочинства через конституційну скаргу дає змогу виробити основні концептуальні підходи, які не дозволили б перетворити конституційний суд на своєрідну платонівську раду стражів.

4. Конституціоналізм та суверенітет держави. Демократія і конституціоналізм потребують опори в особі держави, якість якої залежить від її суверенітету. Сьогодні у світі домінує ідея держави-нації. В основі її концепції лежить політична воля народу визначати засади організації влади. В основі держави-нації лежить політична єдність людської спільноти, яка не залежить від етнічних, релігійних чи соціальних компонентів її структури. На державу покладаються завдання забезпечувати справедливе управління суспільством та відстоювати національні інте-

¹ Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. — М.: Прогресс, 1981. — С. 71–98.

² Спираючись на французького філософа і математика графа Кондорсе, Р. Даль наводить таку формулу рівня компетентності за Д. Блеком: $\sqrt{h-k}/(\sqrt{h-k}+e^{h-k})$, де $h+k$ — це сукупність членів, що приймають рішення, a v (*verite*) і e (*erreur*) — ймовірність того, що кожний член правий або помиляється, при $e+v=1$. Застосування цієї формули дає обґрунтовані підстави дійти висновку про неналежний рівень компетентності рішення Верховної Ради України при прийнятті конституційного Закону № 2222-IV, який був визнаний неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010.

реси на міжнародній арені. Відповідно у внутрішній сфері держава покликана забезпечити існування спільноти¹, а у міжнародних відносинах повинна керуватися насамперед національними інтересами, покладеними в основу своїх зовнішньополітичних рішень.

Державний суверенітет у сучасних умовах глобалізації є об'єктивно обмеженим. По суті повним суверенітетом володіють держави, які розглядаються у теорії міжнародних відносин як наддержави. Також державний суверенітет є обмеженим, оскільки в силу міжнародного договору держава добровільно самообмежується у суверенних правах або взагалі делегує їх частину наднаціональним інститутам. Зрештою, спостерігається розмивання державного суверенітету на регіональному рівні.

Суверенітет держав-націй розвивається одночасно на двох рівнях: верхньому, наднаціональному, і нижньому, пов'язаному з діяльністю суспільних груп, організацій, індивідів. Індивідуалізм, який утверджується як вища етична цінність нової глобальної культури, стає чинником, що руйнує легітимність держави-нації і лояльність щодо неї з боку громадян².

Такий стан речей в умовах правового оформлення української державності має далекосяжні наслідки. Необхідність самовизначення України в сучасному глобалізованому світі зумовлює визначення оптимальної моделі її інтеграції у наднаціональні структури, оскільки це є необхідним для забезпечення інформаційної, економічної, політичної, оборонної складових національної безпеки. Таким чином, інтереси держави-нації, яка ще остаточно не сформувалася, відбуваються у постмодерних умовах, які ставлять вимогу визначити конституційну модель забезпечення засад поділу влади, обмеження публічної влади правом, забезпечення субсидіарності і пропорційності в організації вертикальної державної структури та міри втручання держави у приватну сферу.

Особливе значення має конституційне визначення засад субсидіарності та пропорційності. Субсидіарність як засада, що забезпечує місцеві ініціативи та ефективне місцеве самоврядування під відповідальність місцевих публічних властей, дає змогу збалансувати ресурси та повноваження щодо справедливого управління публічними справами згідно з верховенством права. Досвід конституційного регулювання субсидіарності можна запозичити із законодавства Європейського Союзу, Італії, Німеччини чи Франції.

Пропорційність слугуватиме критерієм правомірності державного втручання у приватну автономію, сприятиме визначенню пріоритетних напрямів діяльності органів публічної влади. Правове регулювання принципу пропорційності у Кодексі адміністративного судочинства України з цих причин здається недостатнім, оскільки орієнтує публічну владу на конфліктну модель відносин із приватними особами. Тому обґрунтованими є пропозиції щодо інтенсифікації застосування пропорційності як надпозитивної конституційної цінності у діяльності Конституційного Суду України³.

¹ Мере Ж. Принцип суверенітету. — Львів: Кальварія, 2003. — С. 156.

² Шелєв М. А. Теорія міжнародних відносин. — К.: Вища школа, 2004. — С. 295.

³ Євтошук Ю. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 1. — С. 90–101.

5. *Юридичні гарантії демократії та суверенітет народу.* Забезпечення демократичних процедур відповідно до конституційних рамок переслідує триєдину мету: забезпечення контролю народу над владою, легітимацію інститутів влади та рівність і справедливість. Відповідність засобів покладеній меті є сутністю виборчих процедур у їх широкому значенні у механізмі конституційної держави.

Формування політичної волі народу залежить від багатьох факторів: місця й ролі партій у суспільно-політичному житті, рівня свободи вираження поглядів у суспільстві, ступеня розвитку політичної системи суспільства, політичної і правової культури громадян, системи конституційних цінностей тощо. У сучасних умовах все більшої ваги набуває забезпечення політичної інтеграції в суспільстві, забезпечення балансу розвитку української нації та національних меншин, збереження та примноження їхніх мов, культури, традицій та звичаїв. Порушення такого балансу призводить до виникнення різного роду маргінальних політичних сил, які, керуючись популістськими гаслами, намагаються прийти до влади та провести певні радикальні заходи. У випадку коли такі партії своїми цілями або діяльністю загрожують засадам конституційного ладу, потрібно вживати адекватних заходів. Така система захисту демократичних цінностей у компаративній літературі отримала назву «войовничої демократії», феномен якої необхідно досліджувати глибше виходячи з вітчизняних умов та реалій¹. Сьогодні концепція «войовничої демократії» використовується також як засіб боротьби проти тероризму².

Таким чином, простежується декілька зрізів конституційних гарантій вільного демократичного ладу. Зокрема, серед них можна виділити: гарантії свободи політичної діяльності у співвідношенні з концепцією «войовничої демократії»; гарантії демократичного ладу та діяльність засобів масової інформації; роль політичних партій у демократичному процесі; проблеми забезпечення фінансового та організаційного контролю у процедурах народного волевиявлення; судовий захист права народу на вільне волевиявлення та справедливе і чесне голосування.

До складових войовничої демократії Е. Бофіль відносить: 1) обмеження щодо внесення поправок до конституції; 2) оголошення політичних партій поза законом; 3) обмеження права голосу; 4) обмеження свободи об'єднань; 5) обмеження свободи слова; 6) здійснення освітніх заходів відповідно до конституційних цінностей³. У рамках цієї концепції було також винесено рішення Європейського Суду з прав людини у справі «*Refah vs. Turkey*» від 31 липня 2001 року, затверджене пленумом Суду 13 лютого 2003 року. В його основу покладено правову позицію, відповідно до якої політична партія може здійснювати свою діяльність з дотриманням таких умов: по-перше, засоби, що використовуються, повинні бути законними і демократичними; по-друге, пропонувані партією зміни мають відповідати фундаментальним демократичним принципам. Однак не тільки засоби, а й мета, що переслідується партією, можуть бути обмежені державою.

¹ Савчин М. В. Конституційний патріотизм у контексті постмодерного конституціоналізму // Юридичний журнал. — 2008. — № 7.

² Роч К. Антитерроризм и воинствующая демократия // Сравнительное конституционное обозрение. — 2004. — № 2; № 3.

³ Бофилль Э. Л. Запрет политических партий как один из признаков «воинствующей демократии» // Сравнительное конституционное обозрение. — 2005. — № 1.

Криза ідей ліберальної демократії в умовах сучасного глобалізованого світу призводить до дилеми у співвідношенні індивідуальних та колективних прав. Принцип мажоритаризму, який лежить в основі прийняття рішень у демократичних суспільствах, є спрощеним розумінням проблеми. Нині індивідуальне та колективне начала у демократичному ладі визначаються відповідно через принципи субсидіарності та пропорційності.

Субсидіарність ґрунтується на ініціативності та самодостатності, що покладається в основу прийняття владних рішень. Якщо розглядати цей принцип крізь політичну організацію суспільства, необхідно говорити про зростання ролі громадських організацій та політичних партій у формуванні політичної волі народу та вираження його інтересів через представницькі органи влади. Ефективну діяльність політичних партій складно уявити без їхньої взаємодії з громадськими організаціями. Дефіцит такого співробітництва потім призводить до негативних наслідків виборчої кампанії конкретних політичних партій та неадекватності ініціатив, які вони висувають у парламенті, некомпетентності рішень уряду та адміністративних органів.

Пропорційність виражає міру, межі державного втручання у приватну автономію особистості, забезпечуючи розв'язання внутрішнього конфлікту демократії — конфлікту між інтересами правлячої більшості та меншості. Конституціоналізм надає тут власну зброю: писану конституцію із притаманною їй атрибутикою (найвища юридична сила, пряма дія, консенсусний механізм ревізії тощо) та інститут судового конституційного контролю.

Консенсусний механізм демократії потребує суспільного дискурсу щодо перспективних напрямів розвитку суспільства, у рамках якого формується система спільних цінностей. Пошук консенсусу є доволі складним і суперечливим суспільно-політичним процесом, який не завжди дає оптимальний і суспільно-корисний результат. Апеляція ідеологів конституціоналізму, які спираються на думку авторитетних фахівців, не завжди є виправданою, хоча б зважаючи на консерватизм цих суспільних авторитетів. Тому невід'ємною частиною доктрини конституціоналізму є самообмеження конституційного судді, щоб власними рішеннями він не підмінював перебіг соціального процесу. У цьому й полягає дилема співвідношення демократії та конституціоналізму: яким чином традиційний консерватизм конституційного судді сприятиме забезпеченню балансу інтересів більшості й меншості у випадку, коли політичні засоби не дозволяють досягти суспільного консенсусу?

Савчин М. В. Современное состояние конституционализма: проблемы соотношения демократии и государственного суверенитета. Рассматривается соотношение между конституционализмом и демократией как наиболее фундаментальными основами современного конституционного строя, что выражается в консенсусном механизме принятия властных решений и эффективности судебного конституционного контроля.

Ключевые слова: верховенство права, демократия, государственный суверенитет, конституционализм, народный суверенитет.

Savchyn M. The modern state of constitutionalism on the issues of correlation of democracy and national sovereignty. The correlation between constitutionalism and democracy as the most fundamental basics of modern constitutional order is considered in the article. This correlation is expressed through the consensus mechanism of making authoritative decisions and efficiency of constitutional judicial review.

Key words: rule of law, democracy, state sovereignty, constitutionalism, popular sovereignty.